

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА «МИТНІ СПОРИ»

*Калантай Майя Віссаріонівна,
аспірант кафедри адміністративного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: mykalantay@gmail.com
ORCID 0000-0002-9598-88853*

Статтю присвячено встановленню сутнісних ознак митного спору й визначенню терміна «митний спір». Це дає можливість визначити коло правових спорів, а також встановити їх види, які прямо чи опосередковано пов'язані зі здійсненням державної митної справи, однак не належать до числа митних спорів.

Ключові слова: митні спори; митні правовідносини; державна митна справа.

Постановка проблеми. Під час здійснення державної митної справи виникає досить багато юридичних конфліктів, які трансформуються в правові спори. Так, у 2015 р. адміністративними судами першої інстанції було розглянуто понад 3000 справ, пов'язаних із застосуванням норм Митного кодексу України, при цьому термін «митний спір» не знайшов юридичного закріплення. Не сформувався єдиний підхід і в царині правозастосування. Аналіз інформації, що розміщена на адвокатських сайтах (проаналізовано сайти 50 українських юридичних компаній та окремих адвокатів за випадковим вибором) вказав на наявність кардинально відмінних, а іноді й досить дивних уявлень про цю категорію. Разом із тим встановлення чіткого визначення категорії «митний спір», її сутнісних ознак та особливостей дозволить більш ефективно реалізовувати державну митну справу та захищати права і законні інтереси приватних осіб у митній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених розгляду проблеми митних спорів у цілому та дефініції «митний спір» зокрема, свідчить про доволі низький рівень її розкриття, хоча окремі науковці у своїх публікаціях неодноразово зверталися до близьких до даної проблематики

питань. Зокрема, окремі її аспекти аналізували такі вчені, як В. Г. Драганов, О. Н. Козирін, В. Н. Настюк, О. В. Ніканорова, А. Н. Ноздрачев, Н. Б. Писаренко, Д. В. Приймаченко, М. М. Рассолова, К. К. Сандоровський, В. В. Ченцова, М. Г. Шульга та ін.

Метою статті є визначення терміна «митний спір» та його сутнісних ознак.

Виклад основного матеріалу. Для встановлення сутності митного спору використано дедуктивний метод, переходячи від загального до конкретного, обравши за загальне термін «правовий спір». Однак при цьому виникла певна проблема: термін «правовий спір» наразі не знайшов свого юридичного закріплення, крім того, а серед учених ще немає єдиного підходу щодо його визначення. Натомість існує низка поглядів на це питання, часто пов'язаних з його філософським розумінням. Крім того, наявне широке коло дотичних невирішених наукових проблем (наприклад, щодо співвідношення між юридичним конфліктом, протиріччям і правовим спором, взаємозв'язку між ними, ознаками правого спору, співвідношення правового спору, правопорушення та порушення права тощо).

Значно більше уваги як законодавцем, так і науковцями приділяється конкретним групам правових спорів: публічно-правовим, господарським, адміністративно-правовим, про право, трудовим і колективним спорам та ін.

У межах цієї статті ми не планували займатись розв'язанням питань теорії права, а тому змушені змінити методологію дослідження й відразу перейти до питання митного спору та його ознак. Однак зазначимо, що правовий спір, незалежно від того, чи є він конфліктом, чи то його зовнішнім проявом, чи лише пов'язаний із ним, характеризується тим, що законодавством встановлено спеціальний порядок його вирішення. Крім того, будь-якому правовому спору притаманні такі його ознаки:

- виникають між двома чи більше суб'єктами правовідносин;
- пов'язані з правом;
- виникають з правових відносин, врегульованих нормами певної галузі

права.

Таких ознак, напевно, існує більше, але найбільш очевидними й найчастіше згадуваними є саме ці.

Говорячи про митні спори, ми маємо на увазі правові спори, яким притаманні всі зазначені ознаки, при чому вони певним чином конкретизуються й уточнюються. І саме це уточнення дозволить нам встановити ті специфічні риси, що відрізняють митні спори від інших видів правових спорів.

Почнемо з того, що митні спори виникають у митній сфері й витікають з правовідносин, що врегульовані нормами митного права, які зафіксовані у приписах митного законодавства. Якщо спір виникає з інших правових відносин, то у нас немає підстав називати його митним.

Митні, як і інші спори, виникають між двома чи більше суб'єктами, однак постає питання, чи існують якісь особливості в їх суб'єктивному складі. Видається що так. Митне право виникло в результаті виділення його з права адміністративного. Оскільки процес відокремлення нової галузі відбувався дуже складно, автори уникали чіткого визначення її предмета, але фактично всі визнавали, що більшість, а можливо й усі правовідносини, які його складають, є управлінськими. Про це не завжди говорили прямо. Так, одні автори зазначали, що основна особливість митних правовідносин полягає в тому, що вони виникають в процесі здійснення державної діяльності [1, с. 39], інші – що одна з їх ознак в тому, що вони мають вільний і водночас державно-владний, наказовий характер [2, с. 16].

На наш погляд, сьогодні можна сміливо говорити про існування митного права як самостійної галузі й без остраху згадувати про його колишню єдність з адміністративним правом. Ця єдність стала причиною того, що митні правовідносини мають багато спільного з адміністративними. Специфічною рисою адміністративних (управлінських) правовідносин є наявність у них обов'язкового учасника – суб'єкта, носія державно-владних повноважень.

Для митних правовідносин таким обов'язковим учасником є державні органи та посадові особи, що здійснюють державне управління в митній сфері.

До кінця 2012 р. це були митні органи та їх посадові особи. Нині ж ситуація змінилась. Якщо прямо тлумачити припис Митного кодексу України, то обов'язковим учасником митних правовідносин є органи доходів і зборів [3], тобто органи Міністерства доходів і зборів України, яке припинило свою діяльність у травні 2014 р. [4]. Розширене тлумачення дає можливість говорити, що обов'язковим учасником митних правовідносин є органи та посадові особи Державної фіскальної служби України, яка стала правонаступником вище згаданого Міністерства доходів і зборів України. Однак далеко не всі органи та посадові особи Державної фіскальної служби України здійснюють управління в митній сфері. До речі, це зауваження стосувалось і згаданого Міністерства.

На нашу думку, в ролі обов'язкового учасника митних правовідносин можуть виступати лише органи та посадові фіскальної служби, належним чином уповноважені здійснювати державну митну справу. Відповідні повноваження мають бути закріплені за ними підзаконними або внутріорганізаційними актами. Оскільки ж митні спори витікають з митних правовідносин, то їх обов'язковий учасник має бути й обов'язковим суб'єктом митного спору.

Третя ознака митних спорів тісно пов'язана з другою. Оскільки митні правовідносини є управлінськими й одним з їх учасників зазвичай є носій владних повноважень, то можна говорити про певну нерівність сторін таких правовідносин. Кожен, хто має владу, зловживає нею [5, с. 364]. Тому митні спори зазвичай пов'язані з порушенням права приватних осіб органами Державної фіскальної служби, уповноваженими здійснювати державну митну справу.

Спираючись на встановлені ознаки, пропонуємо визначати митні спори як юридичні, що виникають з митних правовідносин, які зазвичай стосуються порушення прав приватних осіб у митній сфері та обов'язковим учасником яких є орган чи посадова особа фіскальної служби, уповноважені здійснювати державну митну справу.

Зазначимо, що в митній сфері можуть виникати спори, в яких відсутні

перераховані ознаки і, відповідно, вони не є митними спорами.

По-перше, це спори, пов'язані з проходженням державної служби в органах, які здійснюють державну митну справу. За часів, коли в Україні існували самостійні митні органи, розв'язання цього питання могло б стати проблемним, оскільки тоді як на законодавчому, так і правозастосовному рівнях підкреслювалась самотність й особливість служби в митних органах, її відмежування від звичайної державної служби. Нині ж митна справа здійснюється фіскальними органами, служба в яких є звичайною цивільною державною службою. Відповідно спори щодо проходження державної служби, наприклад, працівниками митниці, витікають із службових, а не з митних правовідносин.

По-друге, це спори, які виникають у митній сфері між приватними особами, наприклад, між магазином безмитної торгівлі та покупцем або між митним брокером та особою, якій цей брокер надає послуги з декларування. У цьому випадку серед учасників спору ми не бачимо обов'язкового суб'єкта – органу чи посадової особи фіскальної служби, уповноважених здійснювати державну митну справу. Та й витікають ці спори з цивільно-правових чи господарсько-правових відносин, особливістю яких, у порівнянні з іншими цивільно-правовими чи господарсько-правовими відносинами, є лише те, що один з їх учасників – суб'єкт господарської діяльності, що отримав спеціальний дозвіл на здійснення підприємництва в митній сфері, й спеціальний державний контроль за діяльністю якого здійснюється відповідними органами Державної фіскальної служби України.

По-третє, це спори, пов'язані з притягненням до відповідальності за порушення митних правил. Тут ми спираємося на однозначне тлумачення припису ч. 1 ст. 458 Митного кодексу України, згідно з яким порушення митних правил є адміністративним правопорушенням. Це один із тих каналів, які й нині зв'язують митне право з адміністративним. Питання, чи є притягнення до відповідальності спором, залишається відкритим. Але навіть у випадку, коли ми відповімо «так», спір щодо притягнення особи до

відповідальності за порушення митних правил буде адміністративним спором.

Ще одна група спорів потребує подальшого дослідження. Нині ми не можемо однозначно відповісти на питання, чи є вони митними. Йдеться про спори, що виникають під час здійснення супровідного (санітарного, ветеринарного, екологічного тощо) контролю в процесі митного оформлення. У випадках, коли такий контроль здійснюється спеціалізованими контролюючими органами, про митний спір не йдеться (ми не бачимо серед учасників спору обов'язкового суб'єкта). Однак чи буде митним спір, який виник під час здійснення органами фіскальної служби попереднього документального контролю? З одного боку, такому спору притаманні всі ознаки митного, а з іншого – органи фіскальної служби тут по суті реалізують не власні, а делеговані їм повноваження.

Висновки. Таким чином, митні спори тісно пов'язані з адміністративними. Визначаючи ж останні, Н. Б. Писаренко пише, що це – юридичний конфлікт між фізичною або юридичною особою, з одного боку, та суб'єктом владних повноважень – з іншого, що зумовлений здійсненням останнім управлінських функцій, який може вирішуватись як у судовому, так і в позасудовому (адміністративному) порядку [6, с. 24]. На наш погляд, можна стверджувати, що й митні спори можуть вирішуватись як у судовому, так і в позасудовому (адміністративному) порядку. При чому, говорячи про судовий порядок вирішення митних спорів, ми маємо на увазі вирішення їх у порядку адміністративного судочинства. Прямим підтвердженням цього є Узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13.03.2012 р., рекомендоване у 2017 р. Пленумом Вищого адміністративного суду України суддям адміністративних судів до врахування під час розгляду справ [7]. Це зумовлено тим, що, як було встановлено вище, обов'язковими учасником митних спорів є органи Державної фіскальної служби України або їх посадові особи, уповноважені здійснювати державну митну справу. Ці суб'єкти у будь-якому разі є носіями владних повноважень і митні спори (з огляду на статистичні дані, наведені у

згаданому Узагальненні судової практики) зазвичай пов'язані з неналежною реалізацією таких владних повноважень.

Список літератури:

1. Таможенное право: учеб. пособие / под ред. В. Г. Драганова, М. М. Рассолова. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. 639 с.
2. Митне право України: навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Ченцова та Д. В. Приймаченка. 2-ге вид. Київ: Істина, 2008. 328 с.
3. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.
4. Про утворення Державної фіскальної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 160. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-n> (дата звернення 07.07.2017).
5. Бакунин М. А. Анархия и порядок: сочинения. Москва: ЭКСИМО-Пресс, 2000. 704 с.
6. Писаренко Н. Б., Сьоміна В. А. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення): монографія. 2-ге вид., зі змінами та доп. Харків: Право, 2012. 136 с.
7. Про Довідку щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 23.03.2017 р. № 2. URL: http://vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/ (дата звернення 07.07.2017).
8. Ніканорова О. В. Митні правовідносини як різновид митних правових відносин в Україні. Митна справа. 2014. № 6 (96), ч. 2, кн. 2. С. 463–469.

References:

1. Tamozhennoe pravo. V.G. Draganova, M.M. Rassolova (Eds.). (2001). Moscow: JUNITI-DANA [in Russian].
2. Mytne pravo Ukrainy. V.V. Chentsova, D.V. Pryimachenka (Eds.). (2008). Kyiv: Istyna [in Ukrainian].
3. Mytnyi kodeks Ukrainy vid 13.03.2012 r. (2012). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 44–45, 46–47, 48, art. 552.
4. Pro utvorennia Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.05.2014 r. № 160. (2014). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-n>.
5. Bakunin, M.A. (2000). *Anarhiya i porjadok: sochinenija*. Moskva: JeKSIMO-Press [in Russian].
6. Pysarenko, N.B., Somina, V.A. (2012). *Administratyvno-pravovi spory (udoskonalennia poriadku vyrishennia)*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
7. Pro Dovidku shchodo uzahalnennia praktyky zastosuvannia administratyvnymy sudamy polozhen Mytnoho kodeksu Ukrainy v redaktsii vid 13 bereznia 2012 roku: Postanova Plenumu Vyshchoho administratyvnoho sudu Ukrainy vid 23.03.2017 r. № 2. (2017). URL: http://vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017.
8. Nikanorova, O.V. (2014). *Mytni pravovidnosyny yak riznovyd mytnykh pravovykh vidnosyn v Ukraini*. *Mytna sprava*, 6 (96), part 2, book 2, 463–469 [in Ukrainian].

Калантай М. В. Об определении термина «таможенные споры».

Статья посвящена установлению сущностных признаков таможенного спора и определению термина «таможенный спор». Это дает возможность определить круг правовых споров, а также установить их виды, которые прямо или косвенно связанные с осуществлением государственной таможенного дела, однако не относятся к числу таможенных споров.

Ключевые слова: таможенные споры; таможенные правоотношения; государственное таможенное дело.

Kalantay M. V. About definition of the term «Customs disputes».

The article is devoted to the essential features and forming a customs dispute the definition of «customs dispute.» This makes it possible to determine the range of legal disputes, which are set by customs and types of legal disputes directly or indirectly related to the implementation of the state customs but does not belong to the customs disputes.

Keywords: customs disputes; customs relationship; state customs.

Надійшла до редколегії 15.09.2017 р.

